

Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye ve Hollanda'da Düşünce Kuruluşları ve Sivil Toplum Örgütleri

Think Tanks and NGO's in Turkey and the Netherlands: A Comparative Perspective

Doç. Dr. Seyfi ÖZGÜZEL *
Veli Ercan ÇETİNTÜRK **

Öz

Demokratik toplumlarda sivil toplum örgütleri demokrasinin vazgeçilmez yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Batı Avrupada 19.cu yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşmenin ve modernleşmenin sonucu olarak inanç kurumlarında olduğu gibi hiçbir inanca bağlı olmayan kurumlarda ve işçi hareketlerinde sivil toplum örgütlenmeleri vardı. 20.ci yüzyılın başlarında ise yöneten ile yönetilen tabaka arasındaki boş alan ise Think Tank ve NGO'larla doldurulmuştur. Çünkü şehirleşme ve refahın paylaşımı için mücadele verilmekteydi. II. Dünya savaşından sonra halkın yaşadığı zorluklar ve açlık yüzünden, ayrıca bireyselliğin gelişmesiyle inanç şemsiyesinin dışında örgütlenme hız kazanmıştır. Günümüzde Hollanda toplumunu bir arada tutan güç, yüzünü aşan STK'larıdır. Türkiye'de STK oluşumu farklı ve daha geç gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Seviyesi, Demokratikleşme Seviyesi, Şeffaf İletişim, Uzlaşma, Gönüllülük.

Abstract

Non-governmental organisations constitute one of the essential components of democracy in democratic societies. As a result of industrialisation and modernisation, non-governmental organisations appeared in Europe in the late 19th century;

religious institutions non-religious institutions and non-governmental organisations that worked for labour movement. The gap between the governing and the governed was filled by NGO's in the beginning of the 20th century. This is because of the struggle to share in urbanisation and prosperity. Today, the power that keeps the Dutch society together is over one hundred thousand NGO's it has. The emergence of non-governmental organisations was quite later and different.

Keywords: Level of Education, Level of Democratization, Transparent Communication, Consensus, Volunteering.

Giriş

Eğitim ve Refah seviyesi yüksek olan hollandalılar, STK'lar ve think tankler aracılığıyla uluslararası ve küresel konuların da farkında olmaktadır. Gerektiğinde de büyük kitleler halinde ve hızlı bir şekilde organize olabilmektedirler. Örneğin; Amnesty International, Sınır Tanımayan Doktorlar (Artsen Zonder Grenzen), Greenpeace, Dünya Doğa Fonu, International Fund of AnimalWelfare gibi örgütlere olan ilgi dünyadaki sıralamada çok üst düzeydedir.

Hollanda'da insanlar, doğuştan bir sivil toplum örgütüne kayıtlı olarak doğmaz, aile içi iletişimle daha sonra bilinçli olarak bir seçim yaparlar! Eskiden ebeveynlerin bir kısmı, çocukları doğar doğmaz hemen kiliseye götürüp kaydedirdi. Günümüzde sivil toplum örgütlerine olan ilgi ve karar verilen üyeliğin altında bir yaşam felsefesi yatmaktadır. Günün koşullarında inancın etkisi olmaksızın söz konusu kurum ve kuruluşlara üyelik yapıldığı için artık vatandaş Think Tank ve NGO'larda profesyonel olan ve hesap verebilecek şeffaf iletişim sağlayan yönetici aramaktadır. Hollanda'da sivil toplum örgütlerine yüksek düzeyde üyeliğin bir nedeni şöyle açıklanabilir; üniversiteyi bitirmiş olan ve iş müracaatında bulunan bir vatandaşın özgeçmişine (CV) bakıldığı zaman onun gönüllülük bazında yapmış olduğu çalışmalar, farklı toplumsal kuruluşlara olan üyeliği büyük bir önem arz etmektedir. Hollanda toplumunun önemli bir kısmının sivil toplum örgütlerine maddi destek vermek veya gönüllü olarak etkinliğe katılmak için hazır olduğunu söyleyebiliriz. Her katılımcının sorguladığı en önemli şey yönetimin şeffaf olması ve verilen maddi desteğin hedefine uygun bir şekilde kullanılmasıdır. Şeffaf yönetim için 2004 yılında bütün sivil toplum örgütlerini tek bir çatı altında toplayan kurum (VFI), tarafsız bir bilimsel kurul komisyonu oluşturup toplumsal amaçlı "iyi bir yönetim nasıl olur" konusu üzerinde araştırma yapmıştır. Herman Wijffels başkanlığındaki komisyon 2005 yılında iyi bir yönetimin davranış kodu üzerine bir rapor ortaya koymuştur. Bu çalışmaların arkasında iletişim sanatı ve uzlaşma kültürü yatmaktadır. Bu çalışmanın amacı yönetim kurulunun kendi harcamalarında olduğu gibi, STK'ların topladıkları paraların amaç doğrultusunda kullanıldığını göstermek üzere kurumların üyeleriyle ve toplumla şeffaf olarak iletişim sağlamalarını; onlara bilgi ve hesap verebilmelerini sağlamaktır. Ayrıca şemsiye kurum olan VFI, yabancı kökenli hollandalıların sivil toplum derneklerine katılımı için kültürel bariyerlerin nasıl aşılacağı; bilgilendirmeye ve eğitime nereden

başlanacağı üzerine farklı çalışmalar yapmaktadır. Diğer farklı örnek ise: toplumun bilinçlendirilmesiyle Avrupa düzeyindeki kararların nasıl etkilenebileceği konusunu kapsamaktadır. Bu alanda en aktif gruplar politik partiler sendikalar ve sivil toplum örgütleridir.

Sonuç olarak Türkiye gerçeği göz önüne alındığında, sivil toplum kuruluşlarına katılımın (üyelik) her düzeyde düşük olduğu açıktır. STK sayısının demokratikleşme süreci ile artacağı beklenmektedir. Buna ek olarak, gönüllü katılım yalnızca toplumsal takdir alırsa teşvik edilebilecektir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Think-Tankler ve NGO

İlk kez Locke tarafından 1690'da kullanılan sivil toplum kavramı, Tocqueville'in demokrasi çözümlerine (De la democratie en Amerique, 1835) kadar gündemde kalmıştır. Hollanda gibi birçok batı Avrupa ülkesinde 19.cu yüzyılda endüstrileşme ve modernleşme süreciyle ortaya çıkan sivil toplum örgütleri, İkinci Dünya savaşıdan sonra tekrar önem kazanmıştır (Ester v.d. Berg, SCP, 2008 ve Erdoğan, 1998a). Bunun yanında, modern toplumun başlangıcındaki ilk sivil toplum tartışmalarında sivil toplum örgütleri, demokrasiyle doğrudan ilişkilendirilmemiş olsa da, bugün sivil toplum kurumları ile demokrasi beraber düşünülmektedir. Demokratik toplumlarda STK demokrasinin vazgeçilmez yapı taşlarından birini oluşturmaktadır.

Think Tank ve NGO kavramları çoğu zaman birbirinden keskin bir şekilde ayırabileceğimiz kavramlar değillerdir. Bu iki kavram çerçevesinde çalışan kurumlar insan ve toplumla ilgili olduklarından bunların net bir resmini çizmek neredeyse imkânsızdır. Think Tank'ler, yaptıkları araştırmalarla karar alıcıları, kamu politikası yapma sürecinde belli bir yöne doğru yönlendirmeyi hedefleyen; bunun yanında halkı gündemde olan konular üzerine bilinçlendiren; genellikle araştırmacı/bilim insanlarından oluşan kuruluşlardır. Bunun yanında NGO'lardan büyük olanları yine belli konularda araştırmalar yapmakta ve Think Tank'lerde olduğu gibi karar alıcıları yerel, bölgesel, ulusal ya da uluslararası belli konularda etkileme amacı gütmekte ve karar alıcıların almış oldukları kararlar hakkında halkı bilinçlendirme görevi üstlenmektedirler. Küçük NGO'lar ise yönetenlerin ilgisini çekmek ve toplumun sorunlarını gündeme getirmek için farklı yöntemlerle çalışma yapmaktadırlar.

Think Tank'ler değişik şekillerde, stratejik, ekonomik, sosyal, kültürel, askeri, teknolojik gibi konularda araştırmalar yapan ve kamu politikası üretilmesi hakkında karar alıcıları yönlendirmeye ya da toplumu bilgilendirmeye çalışan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar hükümetler, çıkar grupları, iş dünyasınca finanse edilen, kar amacı gütmeyen, akademik dünya ile politik dünya arasında ve fikirler dünyası ile gerçek dünya arasında köprü görevi üstlenen sivil toplum kuruluşlarıdır. Think Tank'ler genel olarak kâr amacı gütmeyen ancak bazen yaptıkları yayın, araştırma

ve danışmanlık işlerinden temsil ettikleri kurumlara yararlar sağlar veya araştırmalarıyla hizmet verdikleri Devlet-organından gelir sağlamaktadırlar. Bu kuruluşlar sosyolojik açıdan ihtiyaçların belirlenmesinde, projelendirilmesinde rol alan demokratik aktörler olarak önemli bir yere sahiptir (Karabulut; 2010: 2).

Akılcı yönetim fikri, bilimsel, akademik bilgilerin yönetimi daha akılcı kılacağı düşüncesidir. Ekonomi ve devlet aygıtı içinde planlamaya ve teknolojiye dayanırılması gereğinin sıklıkla vurgulandığı bu dönemde, bilimsel araştırmaların ve uzmanların yönetimi daha akılcı ve verimli kılacağına inanılmakta, öne çıkan ya da çıkartılan “yönetim uzmanları”, politik yetki sahiplerine danışmanlık hizmeti vermeye başlamışlardır (Keskin; 2005: 49)

Dünya Bankası yöneten ile yönetilen arasında aktif olan Think Tank ve Sivil Toplum Örgütleri için şu tanımlamayı yapmıştır: Toplum içinde aktif olan Non-governmental ve non-profit olan ve etnik, kültürel, politik, bilimsel, inanç ve yardımseverlik konusunda çalışmalar yapan kurumlardır. Ayrıca işveren dernekleri, sosyal kurumlar, sendikalar, toplumu herhangi bir konuda tepki vermek üzere örgütleyen kurumlar ve inanç kurumları da bu kategoriye girer.

Genel olarak Think Tank’lerin amaçları;

- Geleceğe yönelik askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal araştırmalar yaparak, stratejik planlar ve öneriler hazırlamak,
- Ulusal hedeflerin ve çıkarların korunmasına katkı sağlamak,
- Resmi, özel ve sivil kuruluş ve makamlara danışmanlık hizmeti vermek,
- *Belirli odakların etkisinden ve yönlendirmesinden uzak, tarafsız düşünce ve politika üretmek,*
- *Beyin ya da buluş fırtınası oturumları yöntemiyle herhangi bir konu üzerindeki bütün olumlu ve olumsuz düşüncelerin ortaya çıkarılmasını sağlayıp, sentez çözümler geliştirilmesine katkı yapmak,*
- Veri elde etmek, gerekli dokümanları toplamak suretiyle bilgi arşivi oluşturmak,
- *Medya aracılığıyla kamuoyunu bilgilendirerek, özel görüşmeler yaparak kendi hükümetini ya da öteki ülke hükümet ve kamuoyunu etkilemek ya da yönlendirmek, şeklinde sıralanabilir (Yemen ve Gül, 2013: 658-662).*

1.2.Tarihsel Gelişim

Think Tank’lerin ortaya çıkışı 20. Yy’ nın başlarında ABD’de “akılcı yönetim” fikrinin egemen olduğu döneme (1901-1917) rastlamaktadır. 1901-1950 yılları arasında ABD’de yaklaşık 20 civarında olan Think Tank’ler 1950’lerde hızla çoğalarak adeta bir sektör haline gelmiştir. 2014 Global Think Tank Index’e göre ABD’de

396'sı Washington D.C. de olmak üzere, sayıları 1830 olan thinktank'ler ABD'nin iç ve dış politikasında önemli bir aktör haline gelmişlerdir (Zariç, 2012:5).

Avrupa'da sivil toplumun ortaya çıkması 19. Yy'ın sonlarına denk gelmektedir. Batı Avrupada 19.cu yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşmenin ve modernleşmenin sonucu olarak özellikle Katolik ve Protestan inanç kurumları, hiçbir inanca bağlı olmayan kurumlar ve işçi hareketleri alanlarında sivil toplum örgütlenmeleri vardı. 20.ci yüzyılın başlarında ise yöneten ile yönetilen tabaka arasındaki boş alan sosyolog Jolles'in tabiriyle Think Tank ve NGO'larla doldurulmuştur. Çünkü endüstrileşme şehirleşmeyi ve refahı beraberinde getirmişti ve bunun paylaşımı için mücadele verilmekteydi. Bu arada kadın hakları ve eşitlik mücadelesi önem kazandı. Ama bu örgütlenmelerin önemli bir kısmı inanç şemsiyeleri altında yapılmaktaydı. II. Dünya savaşında halkın yaşadığı zorluklar ve açlık yüzünden bu savaştan sonra 1960'lardan itibaren özellikle bireyselliğin gelişmesiyle inanç şemsiyesinin dışında örgütlenme hız kazanmıştır. Walzer (1983) NGO ların yönetenlere karşı bir kalkan gibi halkı koruması gerektiğini ve NGO ların toplumsal uyum için önemini vurgulamıştır.

Yöneten ile yönetilen arasındaki boş sahayı dolduran kurumlar Krijen (1992) e göre:

1. Yönetenlerle masaya oturup sağlık, refah, eğitim ve hizmet alanlarında halkın yararına önerilerde bulunan Think Tank ve NGO'lar.
2. Halkın içinde dayanışma formülüne dayalı hizmet, yardım kurumları.
3. Halk tarafından kurulan ve özellikle kendi haklarını gündeme getirmeye çalışan NGO'lar.

Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin ve Think Tank'lerin ortaya çıkmaları Avrupa ve Amerika'ya göre oldukça geç olmuştur. Ülkemizde bu anlamda Think Tank'lerin ortaya çıkması ancak Amerika'dan 144 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Karabulut'a göre Türkiye'de adeta "düşünce fakirliği" yaşanmaktadır (Karabulut; 2010:2-10). İlk olarak üniversitelerde araştırma ve uygulama merkezleri halinde ülkemizde ortaya çıkan Think Tank'lerin sayıları günümüzde kağıt üzerinde 50'yi geçmektedir. Ancak 2014 Global Think Tank Index raporuna göre ülkemizde Think Tank sayısı 31'dir. Bu rakam ülkemizin içerisinde değerlendirildiği Orta Doğu ve Kuzey Afrika grubundaki; çoğunluğu az gelişmiş ülkelerden (Mısır (57), İsrail (56), Filistin (44), Irak (42), Ürdün (40), Tunus (38), İran (36), Fas (33)) bile düşüktür.

Günümüzde Hollanda toplumunu bir arada tutan güç, içinde barındırdığı yüz-bini aşan NGO'lardır. Hollanda, eğitim seviyesi ve demokrasisi gelişmiş olan, bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının da gelişmiş olduğu ülkelerden biridir. 2014 Global Think Tank Index raporuna göre Hollanda'da 57 adet Think Tank bulunmaktadır. Güvenlikten su yönetimine kadar birçok alanda faaliyet gösteren bu Think Tank'ler, Hollanda gibi küçük ama gelişmiş bir ülkenin sanayi ve ticaretle ekonomisini ayakta tutmak için yeni stratejiler öne sürmektedir. Ayrıca bu ülkede

yüz binlerce sivil toplum kuruluşu bulunmakta olup, bunlardan büyük olanların kendi kurumlarının çatısı altında özerk olarak çalışan ThinkTank'leri vardır. Halkın %80'i sivil toplum kuruluşlarına üyedir (J. V.d. Lans, 2002). Üyelik ve katılım açısından Avrupada 2.ci konumdadır. Bu sivil toplum kuruluşları demokrasinin en temel yapı taşlarından biri olarak Hollanda'da gerek yerel, bölgesel gerekse ulusal ve uluslararası düzeyde yöneticileri ve yöneticilerin aldıkları kararları etkilemektedir.

2. HOLLANDA VE TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM VE THINK TANKLER

2.1. Hollanda'da Sivil Toplum Örgütleri ve Think Tankler

Alman sosyolog Max Weber 1910 yılında, Almanya'da "milli sosyologlar gün"ünde yaptığı bir konuşmada sosyoloji biliminin toplumun dernekleşmesi/örgütlenmesi veya alanına ilgi göstermesi gerektiğini söyleyip bunun çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Başka bir şekilde sivil society olarak adlandırılan bu çalışmalar toplumun temelini oluşturmaktadırlar. Bundan 70 yıl önce, De Touchquerville Amerika'ya yaptığı bir geziden sonra Amerikan toplumunun bir kum yığını olmadığını ve farklı alanlarda örgütlenmiş olduğunu vurgulamıştır. Çok güçlü NGO'lar sayesinde dengeler sağlanmaktadır. Hollanda'daki demokrasi de bir kum yığını değildir. İnanç kulüplerinden sosyetelere kadar örnekler, Hollanda'da fazla olmasa bile 19. Yüzyılın sonlarına doğru bu alanda önemli bir yol kat edildiğini ortaya koymaktadır.

Literatüre bakıldığında zaman bu kurum ve kuruluşların iki önemli fonksiyonundan söz edilmekte olduğu görülmektedir. Birincisi toplumun sahip olduğu sosyal kapitalin zenginleştirilmesi ve toplum içinde karşılıklı güven ve işbirliğinin artırılması, kolektif sorunları çözmeye çalışma gibi etkinliklerin oluşmasını sağlamak. İkinci görevi ise kamu yönetiminde yalnız üst tabakaların alt tabakalarla tek yönlü (topdown) iletişimin yanında alttan yukarıya doğru (bottomup) iletişim sağlama bilincinin oluşmasıdır (De Hart,1999).

O günden bugüne kadar toplumda birçok kurum ve sosyal networkler kamu yönetimiyle (hükümet, belediyeler vb.) halk arasında aktif durumdadırlar. Bu kurum ve kuruluşlar yöneten ve yönetilenler arasında bir orta alan olarak görülmektedir. Başlangıçta bu oluşum özellikle din ağırlıklı olarak gerçekleşmiştir. 19. yüzyılın sonlarına kadar bu kurum kuruluş ve örgütlere katılım özellikle orta ve üst düzey tabaka insanları tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca söz konusu her kurum içerisinde çok güçlü bir bağ vardı. Katolik ve Protestanlar tarafından oluşturulan sivil toplum örgütleri gökkuşağının renkleri gibi farklılıklar göstermekteydi. Katoliklerde halkın %71, Protestanlarda ise %73 u söz konusu en az 1 derneğe veya kuruluşa üyeydi. Üye olan bu çoğunluğun %90'ı seçtiği radyo program rehberini veya çocuğuna seçtiği ilkokulu ya da kayıtlı olduğu sendikayı, ait olduğu inanç semsiyesinin etkisiyle seçerdi (Kruijt,1959).

1950'lerde inanç şemsiyesi altında bir araya gelen veya işbirliği yapan kurumlar arasında ayrışmalar ve anlamazlıklar söz konusu olunca dernekleşmeye karşı bir soğukluk veya dernekleşmede bir yorgunluk iklimi başlamıştır (joles,1959). 1960'lardan itibaren Hollanda endüstrileşmiş modern bir toplum yapısına dönüşmüştür. Daha sonra inanç şemsiyesi altında birleşen veya işbirliği yapan bu kategorideki kurum ve kuruluşlarla bu durum değişmiş ve alt tabaka da podyuma çıkıp sivil toplum kuruluşlarının önemini kavramıştır. Böylece "sivil toplum" örgütleri 1950'lerden sonra çığ gibi büyümüştür. 1960-1980 arasında söz konusu kurum ve kuruluşların (medya, branş sektörleri, politik partiler, okullar, refah ve sağlık kurumları ve boş zaman değerlendirme örgütleri) sayısı ve oranı en yüksek noktaya ulaşmıştır. Kısaca 1960-80 arası STK'ların çeşitlilikleri ve sayıları artmıştır.

Hollandalılar büyük kitleler halinde ve hızlı bir şekilde organize olabilmektedirler. Örneğin; Amnesty International, Sınır Tanımayan Doktorlar (Artsen Zonder Grenzen), Greenpeace, Dünya Doğa Fonu, International Fund of Animal Welfare gibi örgütlere olan ilgi dünyadaki sıralamada çok üst düzeydedir, futbol derneklerine ve müşteri haklarını koruyan organizasyonlara, kurumlara olan ilgi ve üyelik düzeyi diğer ülkelerde hayal edilemeyecek kadar yüksektir (SCP,2000:134).

Hollanda'nın hemen hemen her yerinde (şehirden köye kadar) farklı alanlarda dernekler, sosyal ağlar ve organizasyonlar bulmak mümkündür. İnsanlar burada bir araya gelip spor, çevre etkinlikleri, müzik, şenlikler gibi etkinlikler organize ederler. Hemen hemen her amaç, hobi, etkinlik veya çıkar alanı için bir dernek vardır. Şu anda Hollanda'da yüz binden fazla dernek vardır ve her yıl 3000-3500 yeni dernek kurulmaktadır (Couperus, 2005).

2.1.1. Hollanda'da Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım

Hollanda'da insanlar, doğuştan bir sivil toplum örgütüne kayıtlı olarak doğmaz buna karşın aile içi iletişimle daha sonra bilinçli olarak bir seçim yaparlar. Eskiden yalnızca inanç açısından çocuklar doğar doğmaz belirli bir oranda ebeveynler tarafından hemen kiliseye götürülüp kaydedilirdi. Sivil toplum örgütlerine olan ilgi ve karar verilen üyelik bir spor derneğine veya hobi olarak seçilen ve buna dayalı olarak hayata yön vermek gibi geçici bir ilgi alanı değildir ve yalnızca boş zaman değerlendirmesi olarak görülmemelidir. Bunun altında inanılan bir yaşam felsefesi yatmaktadır. Günün koşullarında inancın etkisi olmaksızın söz konusu kurum ve kuruluşlara üyelik yapıldığı için artık vatandaş Think Tank ve NGO'larda profesyonel olan ve hesap verebilecek şeffaf iletişim sağlayan yönetici aramaktadır.

Hollanda'da en büyük 150 derneğin üyelik sayısı 50 bin ile bir milyon arasındadır. Bunların politik gücünün çok büyük olduğunu söylemek gerekir. Aslında üye sayısı 50 binden aşağı olanlar da yeterince politik güce sahip olabilmektedirler. Çünkü bunlar gerektiğinde farklı derneklerle işbirliği yaparak etkinlikler organize etmekte ve toplumun büyük bir kesitini yanlarına çekebilmektedirler. Böylelikle politik partileri, yerel bölgesel yönetimi ve ulusal hükümeti yani karar mekanizmalarını her düzeyde yeterince etkileyebilmektedirler. Örneğin; bisikletliler sendikasının üye sayısı yalnızca 30 bindir ama 145 farklı belediyede alt birimleri vardır.

Bunlar yollarda, sokaklarda, caddelerde yeterince bisiklet yolunun olup olmadığını bisiklet trafiğinin güvenliğinin yeterli olup olmadığını, bisikletliler için yeterli trafik tabelalarının olup olmadığını hatta A dan B ye gidebilmek için en kısa ve efektif bisiklet yolunun yapılıp yapılmadığını belirtip ilgili belediye başkanı ve meclis üyelerini yeterince etkileyebilmekte ve gerekli değişimleri yaptırabilmektedirler.

Hollanda'da sivil toplum örgütlerine yüksek düzeyde üyeliğin bir nedeni şöyle açıklanabilir; üniversiteyi bitirmiş olan ve iş müracaatında bulunan bir vatandaşın özgeçmişine (CV) bakıldığı zaman onun gönüllülük bazında yapmış olduğu çalışmalar, farklı toplumsal kuruluşlara olan üyeliği büyük bir önem arz etmektedir. Bu alanda milli bir algı oluşmuştur. Çünkü bununla aktif bir bireyin toplumsal duyarlılığı ortaya koyulmaktadır. Günümüzün koşullarında eğitim düzeyi düşük olanların, yabancı kökenli hollandalıların ve yaşlıların, çocuklu annelerin sivil toplum örgütlerine katılımı düşüktür. Bu kategorilerin gönüllülük bazında etkinlikleri de çok düşüktür.

Hollanda'da toplam 7 milyon vatandaş yani yetişkinlerin %80 den fazlası bir derneğe veya başka bir sivil toplum örgütüne üyedir (Avrupada 2.ci sırada; Danimarka % 84). Son olarak halkın %31'i doğa amaçlı sivil toplum örgütlere derneklere parasal destek verirken, %19' u da ayrıca çevre alanında etkinlikler yapan (mücadele veren) dernek ve kuruluşlara destek vermiştir. Doğayı koruma fonunun üye sayısı 1 milyona yakın, tarihi eserleri koruma vakfı derneğinin üye sayısı 900 bin civarında, Greenpeace 570 bin, hayvanları koruma derneği 300 bin, IFAF 194 bin, kuşları koruma derneği 137 bindir. Günümüzde Hollanda toplumunun önemli bir kısmı sivil toplum örgütlerine maddi destek vermek veya gönüllü olarak etkinliğe katılmak için hazır olduğunu söyleyebiliriz. Her katılımcının sorguladığı en önemli şey yönetimin şeffaf olması ve verilen maddi desteğin hedefine uygun bir şekilde kullanılmasıdır. Şeffaf yönetim için 2004 yılında bütün sivil toplum örgütlerini tek bir çatı altında toplayan kurum(VFI) tarafsız bir bilimsel kurul komisyonu oluşturup, -toplumsal amaçlı iyi bir yönetim nasıl olur - konusu üzerinde araştırma yapmıştır. Herman Wijffels başkanlığındaki komisyon 2005 yılında iyi bir yönetimin davranış kodu üzerine bir rapor ortaya koymuştur. Bunun amacı, yönetim kurulunun hem kendi harcamalarında hem de toplanan paraların amaç doğrultusunda kullanıldığını göstermek üzere, üyelerle olduğu gibi toplumla da şeffaf iletişim sağlanması, onlara bilgi ve hesap verebilmelerini sağlamaktır.

Raporla hedeflenen şey toplumun sivil toplum örgütlerine katılma oranını yükseltmek ve uluslararası yardım, sağlık, refah, çevre doğa alanında bilinçlenme oranını yükseltmektir. Bunun yanında diğer amaç, birçok alanda toplumu bilgilendirmek ve toplumun refah düzeyine katkıda bulunmaktır. Sağlık ve refah konusunda ise hedef mağdur olanlar üzerinde empati oluşmasını sağlamak ve engelli insanlarla hastaların toplumsal iş gücüne ve topluma katılımını arttırmaktır. Bu bağlamda ulusal düzeyde farklı alanlarda anketler yapılıp sorunlara çözümler aranmıştır. Örneğin: yabancı kökenli hollandalıların sivil toplum derneklerine katılımı için kültürel bariyerlerin nasıl aşılacağı, bilgilendirme ve eğitime nerden

başlanacağı üzerine farklı çalışmalar yapılmaktadır. Bir diğer örnek ise: toplumun bilinçlendirilmesiyle Avrupa düzeyindeki kararların nasıl etkilenebileceğidir. Bu alanda en aktif gruplar politik partiler sendikalar ve sivil toplum örgütleridir. Bu kurumlar gerektiğinde bakanlarla, senatörlerle randevular yapıp Avrupa'yı ilgilendiren konularda onları bilgilendirerek, görevlerini daha iyi yapmaları için kendi kanallarıyla mücadele verirler; yani gerekli alginın oluşturulmasına katkıda bulunmaktadırlar.

Ulusal Devlet destekli Think Tank'ler, Parlemantoya ve hükümete raporlar verip ilgili konularda danışmanlık yapmak, çözüm önerileri üretmek üzere hayata geçirilmiştir. Üyeleri Üçlü Kararnameyle (Kraliyet, Başbakan ve ilgili bakan) atanır ve tarafsız olmaları gerekmektedir (hiçbir kurum -kuruluşun düşüncelerini taşımamaları gerekir). Aşağıdaki kurullar kendi Think Tank'lerinin çalışmaları doğrultusunda çözüm önerileri yaparlar.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid - WRR (Hükümet Politikası için Bilimsel Kurul)

VROM (İskân, Şehir Planlaması ve Çevre bilinci Kurulu)

Gezondheidsraad (Sağlık Kurulu)

Onderwijsraad (Eğitim Kurulu)

Raad voor Cultuur (Kültür Kurulu)

Raad voor de Financiële Verhoudingen - Rfv (Kurumlar arası Finans Kurulu)

Raad voor het Openbaar Bestuur - ROB (Kamu Yönetimi Kurulu)

Raad voor het Landelijk Gebied - RGL (Ulusal Kırsal Alan Kurulu)

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling - RMO (Toplumsal Gelişme Kurulu)

Adviesraad Internationale Vraagstukken - AIV (Ulular arası konular Kurulu)

Adviescommissie voor Vreemdelingen Zaken - ACVZ (Yabancılar konusunda Kurul)

Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid - AWT (Bilim ve Teknoloji Kurulu)

Bu kurulların dışında birkaç ulusal tarafsız Plan büroları vardır. Bunlar bazen kurulların verdiği görev alanında çalışma yaparlar. İleriye dönük kendi çalışmaları da vardır.

Planbureau voor de Leefomgeving – PBL (Yaşam Ortamı)

Rijksinstituut voor de Volksgezondheid en Milieu - RIVM (Halk Sağlığı ve Çevre)

Sociaal Cultureel Planbureau - SCP (Sosyal Kültürel Plan büro)

Centraal Plan Bureau - CPB (Merkez Plan Büro).

Ulusal ama hiçbir devlet desteği olmayan Think Tank'lar:

Waterlandstichting: Progressif yeni sosyal demokrasi üzerinde çalışma yapar; konuları; düşünce özgürlüğü, eşitlik ve dayanışma. Yalnızca vatandaşların desteğiyle (bağış) çalışmalar yapmaktadır.

Edmund Burke Stichting: Tutucu yaşam biçimini güçlendirmek ister. Yalnızca vatandaşların desteğiyle (bağış) çalışmalar yapmaktadır.

De Nationale DenkTank: disiplinlerarası 20 genç akademisyenle güncel toplumsal konular üzerinde çalışma yapar çözümler üretir. Sponsorluğunu McKinsey ve bazı üniversiteler yapmaktadır.

Denktank Prospect: Politik tarafsız bir Think Tank olup 20-40 yaş grubu arasındaki vatandaşların desteğiyle toplumsal sorunları, inovasyonu ve toplumsal tartışmaları gündeme almaya çalışır.

Public SPACE: stratejik inovasyonu toplumun gündemine getirmeye çalışır. Yalnızca vatandaşların desteğiyle (bağış) çalışmalar yapmaktadır.

Kennisland - KL: Toplum zekâsını daha üst düzeye çıkarmaya çalışan, daha zeki bir toplum oluşturmaya çalışan bir Think Tank.

Politik Parti derneklerinin kurduğu topluma yön vermeye çalışan Bilimsel entitüler (Think Tank'ler):

Wiardi Beckman Stichting - PvdA (Sosyal Demokrat P.)

Teldersstichting – VVD (Liberal Özgürlük P.)

Het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA (Hiristiyan Demokrat)

Stichting Wetenschappelijk Bureau SP (Sosyalist P.)

Wetenschappelijk Bureau GroenLinks (Yeşil Sol P.)

De Nicolaas G. Pierson Foundation – Partij voor de Dieren (Hayvanlar Hakları P.)

2.2. Türkiye'de Sivil Toplum ve Think Tank'ler

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak 1980'den bu yana Türkiye'de de sivil toplumun gelişmekte olduğu görülmektedir. Bu gelişme; sivil toplumun, toplum içerisinde yaygınlaşması, sayılarının giderek artması, arz ettiği öneme bağlı olarak siyasi partilerin hatta devlet aktörleri tarafından söylemlerinin dile getirilmesi şeklinde belirmektedir. Günümüzde Türkiye'de yaklaşık 150.000 sivil toplum örgütünün bulunduğu belirtilmektedir. Bu rakam ağırlıklı olarak STK'lardan oluşurken, hemşeri örgütleri, vakıflardan, meslek odaları, düşünce kuruluşları da sivil toplum içinde yer almaktadır. Bu nicel artış, kendisini söylem düzeyinde de göstermek-

te; sivil toplum söylemi bugün farklı aktörler tarafından, Türkiye'nin demokratikleşmesinin ön-koşulu olarak kullanılmaktadır. Tüm siyasi partiler kendilerini demokrasinin yanında gösterirken, sivil toplumun önemine referans vermektedir (Keyman ve İçduygu, 2007; 179-200).

Ülkemizde Think Tank'lerin ortaya çıkması ancak Amerika'dan 144 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Karabulut'a göre Türkiye'de adeta "düşünce fakirliği" yaşanmaktadır (Karabulut; 2010, 2-10). İlk olarak üniversitelerde araştırma ve uygulama merkezleri halinde ülkemizde ortaya çıkan Think Tank'lerin sayıları günümüzde kağıt üzerinde 50'yi geçmektedir. Ancak 2015 Global Think Tank Index raporuna göre ülkemizde Think Tank sayısı 32'dir. Bu rakam ülkemizin içerisinde değerlendirildiği Orta Doğu ve Kuzey Afrika grubundaki çoğunluğu az gelişmiş ülkeden(-Mısır (57), İsrail (56), Filistin (44), Irak (42), Ürdün(40), Tunus (38), İran (36), Fas (33)) bile düşüktür.

Türkiye'de Think Tank'ler yeni yeni ortaya çıkmaya, önemleri yeni yeni kavranmaya başlamıştır. 2010 ve 2015 Global Think Tank Index raporu niceliksel olarak bunu doğrulamaktadır. 2010'da yapılan Global Think Tank Index raporuna göre ülkemizde yalnızca 20 Think Tank bulunmaktayken Hollanda'da bu sayı 57'dir. 2015 verilerine bakıldığında ise Türkiye'deki Think Tank sayısı 32'e ulaşmıştır. Bu anlamda Türkiye gibi çok önemli bir jeopolitik öneme sahip olan ülkede Think Tank sayılarının az olması, gereken öneminin henüz kavranmadığını göstermektedir.

Türkiye'de düşünce kuruluşlarını sınıflayan Arslan (2009: 32-34) şu alt grupları oluşturmuştur:

Genel Kurmay Başkanlığı Bünyesinde Görev Yapanlar: Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi Strategic ResearchandStudiesCenter(SAREM) ; Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (TMMM). Centre of Excellence Defence Aganist Terrorism

Dışişleri Bakanlığı Bünyesinde Görev Yapanlar: T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) Center for Strategic Research

İçişleri Bakanlığı Bünyesinde Görev Yapanlar: Araştırma ve Etütler Merkezi ResearchandStudiesCenter(AREM)

Üniversiteler Kuruluşunda Bulunanlar: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi Strategic Research Center, Hacettepe Üniversitesi Finansal Araştırmalar Merkezi (HÜFAM) Hacettepe University Finacial Research Center (HUFRC), Middle East Technical Univercity Financial Reseah Center, Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (OSAM) Center for Middle Eastern Strategic Studies,.

Vakıflar Bünyesinde ya da Doğrudan Vakıf Şeklinde Örgütlendirilenler: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi International Strategic Research Organisation(USAK), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Research Centers - Eurasia

(ASAM), Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Marmara Group Strategic and Social Research Foundation , Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV), KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV), 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü 21. Century Turkey Institute

Sendikalar Bünyesinde Yapılandırılanlar: Türkiye Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi (TUSAM) Turkey's National Security Strategies Research Center

Sivil Toplum Örgütü Olarak Yapılandırılanlar: Arı Hareketi, Liberal Düşünce Topluluğu Association for Liberal Thinking, Ulusal Güvenlik ve Strateji Araştırmalar Derneği (UGSAD), Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Turkish Asian Center for Strategic Studies , Doğu Akdeniz Akademik Araştırmalar Merkezi Eastern Mediterranean Academç Research Center (DAKAM), Futbol Ekonomisi Stratejik Araştırmalar Merkezi (FESAM), Akdeniz Uygarlıkları Araştırmalar Enstitüsü *Mediterranean Civilisations Research Institute* (AKARE), Global Strateji Enstitüsü, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı The Economic Policy Research Foundation of Turkey (TEPAV)

Cemaat ve Tarikatların İçerisinde Vakıf, Dernek şeklinde Örgütlendirilenler: Zehra

Vakfi Zehra Foundation

Ayrılıkçı Hareket İçerisinde Yapılandırılanlar: Kürdistan Stratejik Araştırma Merkezi Kurdish Strategic Research Center

2.2.1. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım

Türkiye'de sivil toplumun oluşumu Avrupa ve Amerika'daki örneklerinden farklı bir şekilde ve çok daha geç gerçekleşmiştir. Hollanda ve Danimarka gibi demokrasi açısından gelişmiş ülkelerde sivil toplum kuruluşlarına katılım düzeyi %80'lerin üzerinde iken ülkemizde bu oran ancak %8-10'larda seyretmektedir.

Türkiye'de Sivil toplum kuruluşlarına üyelik, gönüllülük ve bağış düzeyleri oldukça düşüktür. Halkın %4,5'i sosyal %5,3'ü ise siyasi nitelikte bir sivil toplum kuruluşuna üyedir ve %2,5'i sosyal, %4,2'si siyasi nitelikte bir sivil toplum kuruluşunda gönüllülük yapmaktadır. Bağış oranları da benzer şekilde oldukça düşüktür. Uluslararası bir araştırmaya göre nüfusun sadece %14'ü son bir ay içinde bir STK'ya nakdi bağış yapmıştır. Aynı araştırmada Türkiye bağış, gönüllülük ve tanımadığı birine yardım etme eğilimleri açısından 153 ülke içinde 134. sırada yer almıştır (TÜSEV-CIVICUS, 2011: 74).

Türkiye'de İslami gelenekler nedeniyle köklü bir uygulama haline gelmiş olan hayırseverlik, yoksullara ve toplumun kötü durumda olan kesimlerine sahip çıkmayı savunsa da, sivil topluma düzenli olarak bağış yapan bireylerin oranı %8'i geçmemektedir. Türkiye'de vatandaşların %80'i geleneksel ve dini sebeplerle, akrabalarına veya yakınlarına bir şekilde bağış yapmakla birlikte, büyük çoğunluğu (%86) ihtiyaç sahiplerine doğrudan yapılan, küçük miktarda ve düzensiz bağış-

lardır. Uluslararası araştırmalar da benzer sonuçlara işaret etmektedir. İngiltere merkezli Charities Aid Foundation (CAF) tarafından Gallup World View World Poll araştırmasının sonuçları kullanılarak hazırlanan ve tüm dünyada yardım eğilimlerini değerlendiren Dünya Bağış Endeksi 2010'da Türkiye 153 ülke içinde 134. sırada yer almıştır. Araştırmaya göre STK'lara ülkede nüfusun %14'ü nakdi bağış, %7'si gönüllülük yapmakta ve %35'i tanımadığı birine yardım etmektedir (TÜSEV-CIVICUS, 2011: 17).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Demokrasinin temel yapı taşlarından biri olan sivil toplum kuruluşları ile think tankler, kesin çizgilerle birbirinden ayıramamaktadır. Hollanda'da 19. yüzyılın sonlarına doğru gelişmeye başlayan sivil toplum hareketleri, 20 yüzyılın ortalarından itibaren dinsel bir hareket olmaktan çıkmış ve toplumu ilgilendiren her alanda faaliyet göstermeye başlamıştır. Bugün Hollanda'da üye sayıları beşyüz bine ulaşan sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu açıdan Türkiye ile karşılaştırıldığında, ülkemizde çeşitli nedenlerden dolayı sivil toplum hareketlerinin Hollanda'dan oldukça düşük seviyede olduğu görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşları halkın yönetime katılımı, görüş ve önerilerde bulunması açısından demokrasinin olmazsa olmazları arasındadır. Halkın sivil toplum kuruluşlarına katılımı bir yerde halkın yönetime katılımıdır. Hollanda'da irili ufaklı birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır ve halkın %80'inden fazlası bu STK'lara üyedir. Bu STK'lar gerek yerel, gerekse ulusal ve uluslararası arenada yöneticileri yönlendirebilmektedir. Ülkemizde ise 1980'lerden sonra gelişmeye başlayan sivil toplum kuruluşlarına katılım oranı ancak %8-10'larda bulunmakta ve STK'ların yönetime etkileri oldukça sınırlı konumdadır.

Hollanda'da sivil toplum kuruluşlarına katılım, eğitim seviyesinin yüksek olmasına bağlı olarak adeta bir milli politika, toplum şuuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda örneğin bir iş başvurusu için, herhangi bir sivil toplum kuruluşunda gönüllü olarak yer almak, büyük bir önem taşımaktadır; hatta Think Tank veya NGO'da çalışmak ilgiliye kariyer kapısını açmaktadır. Bu anlamda Hollanda'da vatandaşlar yönetimin kararlarında söz sahibi olabilmek, onları yönlendirebilmek amacıyla, sivil toplum kuruluşlarında görev almakta ve sivil toplum kuruluşlarına bağışlar yapmaktadırlar.

Ekonomisi sanayi ve ticaret üzerine inşa edilmiş olan Hollanda'da ticari kuruluşlar da yüksek oranda bağışları ile gerek sivil toplum kuruluşlarını gerekse Think Tank'leri desteklemektedir. Bu yüksek destek oranı, "kazan kazan" ilişkisi içerisinde bir milli politika halini almıştır. Şöyle ki, Hollanda'nın deniz aşırı ülkelerle önemli ticari bağları bulunmaktadır ve asırlardır bu milli formülle dünyada varlığını hissettirmektedir.

Think tankler, gelişmiş ülkelerde gerek sosyal gerekse ekonomik devlet politikalarında etkin rol oynamaktadır. Hollanda'da gerek devlet gerekse özel sektör ve

halkın desteği ile 57 Think tank faaliyet göstermektedir. Çok büyük NGO'ların ve üniversitelerin de bünyelerinde Think tank'leri vardır. Eğitimden dış politika-ya, ekonomiden ulusal güvenliğe kadar çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bu Think Tankler, ülkenin sosyal ve ekonomik politikalarında önemli rol oynamaktadır. Ülkemizde 31 Think Tank bulunmaktadır. Bu anlamda bir karşılaştırma yapıldığında ülkemizde Think Tanklerin sayısı Hollanda gibi 16 milyon nüfusa sahip bir ülkeden de daha azdır. Bu anlamda ülkemizde bir düşünce fakirliği yaşandığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle dünya siyasetinin merkezinde yer alan ülkelerden biridir. Bu anlamda ülkemizde akılcı yönetim anlayışının temel yapı taşlarından biri olan think tanklere duyulan ihtiyaç diğer ülkelere göre daha fazla olacaktır.

Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının çalıştıkları alanlara incelendiğinde çalışma alanları; iç politika, dış politika ve ulusal güvenlik olarak gözlemlenmektedir. Hollanda'da ise Think Tank'ler ulusal güvenlikten dış ticarete, uluslararası politikadan eğitime ve sağlığa kadar geniş bir yelpazede faaliyet gösterdikleri bilinmektedir. Bu anlamda ülkemizde değişik alanlarda faaliyet gösteren Think Tank'lere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda sadece iç işleri ve dış işleri bakanlığı için değil diğer bakanlıkların da, alanlarında Think Tank'lerin kurulmaları için, teşvik politikaları yürütmeleri gerekmektedir.

Türkiye'de yaklaşık 5 civarında etkin faaliyet gösteren üniversite Think Tank'leri bulunmaktadır. Oysa üniversiteler bilimsel çalışmaların yapıldığı ve inovasyon çalışmalarının yapıldığı eğitim merkezlerindedir. Bu anlamda ülkemizin diğer üniversitelerinde de Think Tank'lerin kurulmaları değişik alanlarda çalışmalar yapmaları teşvik edilmelidir.

Kaynakça

ARGÜDEN, Y. (2006), "Düşünce Merkezleri", *Dünya Gazetesi* - 24.05.2006, <http://www.arguden.net/makale.aspx?id=379> (Erişim Tarihi: 02.03.2016).

ARSLAN, E., (2009), "Düşünce Kuruluşlarının Türkiye Serüveni", *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*, Ed.: Kanbolat, H. ve Karasar, H.A., (2009), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

DE NATIONALE DENKTANK; Lees Wijzer: tien oplossingen voor het leren van de toekomst eindrapport 2015 de nationale denktank (2015). http://www.nationale-denktank.nl/wp-content/uploads/2015/12/DT-15-eindrapport_DEF.pdf.

EZER, S. (2009), "Yeni Dünya Fenomeni; Think Tankler",

<http://www.politikamerkezi.org.tr/tr/bilgi-merkezi/arastirma/198-think-tank-nedir-ne-yapar->, (Erişim Tarihi: 02.03.2016).

GÜL H. ve YEMEN A. (2013), "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Yerel-Bölgesel Yönetim ve Politikalara Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar*, ed. Bulut, Y., Eren, V., Karakaya, S., Aydın, A. s. 514-525, Pagem, Ankara.

KARABULUT, B. (2010), "Dünyada ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 7, Kış.

KAYADELEN, G. (2010), "Türkiye'de Think-Tankler",

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=579> (Erişim Tarihi: 12.03.2016).

KESKİN, F. (2005), "Modern Demokrasilerde Yeni Politik Seçkinler: Think Tankler ve Politikadaki Rollerini", *Sosyo-Ekonomi*, Ocak-Haziran 2005.

KEYMAN, E.F. ve İÇDUYGU, A. (2003), "Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey", *Citizenship Studies*, 7:2. <http://portal.ku.edu.tr/~aicduygu/article%206.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.03.2016).

MC GANN J. G. (2014), 2014 Global Go To Think Tank Index Report, <http://mgi-mo.ru/upload/2014%20Global%20Go%20To%20Think%20Tank%20Index%20Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.03.2016).

MC GANN J. G. (2015), 2015 Global Go To Think Tank Index Report, http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=think_tanks, (Erişim Tarihi: 04.03.2016).

NATIONALE DENKTANK, (2015), De Lees Wijzer, http://www.nationale-denktank.nl/wp-content/uploads/2015/12/DT-15-eindrapport_DEF.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2016).

NATIONALE DENKTANK, (2014), Overlijdensschade Zeist: Kerckebosch bv, <http://www.deletselschaderaad.nl/library/repository/Notitie%20Denktank%20Overlijdensschade.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2016).

NATIONALE DENKTANK, (2014), Samenvatting Analysefase http://www.nationale-denktank.nl/wp-content/uploads/2014/11/NDT-14-analyserapport_DEF.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2016).

SCHNABEL, P. (2007). *Veel geluk in 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau *Nieuwjaarsuitgave*.

STICHTING DE NATIONALE DENKTANK; informatiebrochure: <http://www.nationale-denktank.nl/jaarlijkse-denktank/analyse-2015-2/> (Erişim Tarihi: 15.03.2016).

WILFRIED, A. (2000), *The Netherlands in a European Perspective*. Den Haag: Social & Cultural Report 2000.

VAN DEN BERG, E. & De Hart, J. (2008), *Maatschappelijke organisaties in beeld*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

ZARİÇ S. (2012), “Türkiye’de Think Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 31, <http://www.akademikbakis.org/eski-site/31/17.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.03.2016).

2100; Denktank in Nederland: [http://www.2100web.nl/index/denktanks#-Denktanks in Nederland](http://www.2100web.nl/index/denktanks#-Denktanks%20in%20Nederland) (Erişim Tarihi: 10.03.2016).